

УДК 811.11.35

Мікава Н.М.

АНГЛОМОВНИЙ КОНЦЕПТ *HAIR* (мотиваційний аспект)

Стаття присвячена дослідженню вербалізації концепту HAIR в англійській мові. В роботі розглядаються основні підходи до вивчення концепту у сучасному мовознавстві; аналізуються структурні особливості номінативних одиниць, які вербалізують концепт HAIR в англійській мові, та їхні типи мотивації.

Ключові слова: концепт, вербалізація, номінативна одиниця, мотивація.

Мікава Н.М. Англоязычный концепт HAIR (мотивационный аспект). Статья посвящена исследованию вербализации концепта HAIR в английском языке. В работе рассматриваются основные подходы к изучению концепта в современном языкознании; анализируются структурные особенности номинативных единиц, которые вербализуют концепт HAIR в английском языке, и их типы мотивации.

Ключевые слова: концепт, вербализация, номинативная единица, мотивация.

Mikava N.M. English concept HAIR (motivation aspect). The given article deals with the investigation of the peculiarities of verbalization of the concept HAIR in English language. Main trends in the concept study in modern linguistics are being viewed in the article; structural peculiarities of the nominative units verbalizing the concept HAIR in the English language are being analyzed. According to somatic classification, three lexical-semantic groups verbalizing concept HAIR in the English language have been singled out, namely: "head hair", "facial hair" and "body hair". Two types of motivation of the investigated nominative units have been studied, namely, qualificative and relative. Metaphoric patterns of nomination have also been viewed in the article.

Key words: concept, verbalization, nominative unit, motivation.

Характерною ознакою сучасної лінгвістики є активний розвиток когнітивної лінгвістики – напряму мовознавства, у якому мова розглядається як засіб отримання, зберігання, обробки, переробки й використання знань, спрямований на дослідження способів концептуалізації й категоризації певною мовою дійсності та досвіду [11, 213]. Серед головних завдань когнітивної лінгвістики відзначаються, зокрема, дослідження специфіки категоризації та концептуалізації; встановлення співвідношення мовних структур із концептуальними; співвідношення мовних знаків та відображених у них культурних реалій; виявлення та опис мовної картини світу та її фрагментів тощо [11, 214; 5, 70-72].

Слід відзначити, що переважна кількість праць з когнітивної лінгвістики фокусуються на дослідженні мови: «у когнітивній лінгвістиці функціонування мови розглядається як різновид когнітивної, тобто пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджуються через мовні явища» [4, 24].

Мета нашого дослідження полягає в аналізові мотиваційних особливостей номінативних одиниць, що вербалізують концепт HAIR в англійській мові.

Розвиток когнітивної лінгвістики дав поштовх до виникнення декількох напрямів аналізу концептів у відповідності до методологічної орієнтації дослідників. На думку І.С. Шевченко, спільним для всіх напрямків є визнання концепту базовою одиницею свідомості, відмінності ж пов'язані, у першу чергу, з фокусуванням на певному типі концептів, а також з різним трактуванням відношень між концептом як елементом етнокультурної картини світу та лексичним значенням [9, 192-193]. На сьогодні найпоширенішими є наступні напрями концептуального аналізу:

1) культурологічний напрямок, в якому концепт визначається як згусток культури у свідомості людини; 2) об'єктом лінгвокультурологічного напряму є культурний концепт як ментальне утворення; цей підхід спрямований на комплексне вивчення певної мови, свідомості та культури; 3) логіко-ейдетичний напрям співвідносить елементи структури значення та об'єднує їх у складі певної (схемної) структури при концептуальному аналізові та зосереджує свою увагу на базових фреймах побудови лексично представлених концептів; 4) представники когнітивно-поетичного напряму аналізують образний простір концепту у художньому тексті, текстові концепти художньої прози; 5) семантико-когнітивний підхід полягає у дослідженні співвідношень семантики мови з концептосферою народу, співвідношень семантичних процесів з когнітивними [8, 173]. У процесі лінгвокогнітивного дослідження метод семантико-когнітивного аналізу передбачає перехід від змісту значень мовних знаків до змісту відповідних концептів у ході окремого етапу опису – когнітивної інтерпретації [там саме, 178]. Саме розгляд семантики мовних одиниць, які об'єктивують концепти, дозволяє отримати доступ до змісту концептів як мисленнєвих одиниць.

Вслід за представниками даного напряму визначаємо концепт як базову одиницю мисленнєвого коду людини, яка має внутрішню структуру, що складається із концептуальних ознак, є результатом пізнавальної діяльності особистості та суспільства, містить комплексну інформацію про відповідний предмет або явище, а також про інтерпретацію цієї інформації суспільною свідомістю та ставлення до цього предмета чи явища [6, 100]. Предметом семантико-когнітивних досліджень є різні засоби репрезентації, тобто вираження, передачі концептів у мові. Аналіз складу того чи іншого концепту виявляється через значення мовних одиниць, що репрезентують даний концепт, їх словникові тлумачення та мовленнєві контексти [1, 31].

Досліджуваний концепт *HAIR* є фрагментом концептуальної картини світу, що знаходить своє відображення у мовній картині світу, а саме у трьох її фрагментах – лексико-семантичних групах (далі – ЛСГ), виокремлених за соматичною ознакою: *head hair*, *facial hair*, *body hair*.

Матеріалом дослідження слугували 265 номінативних одиниць, які входять до вищевказаних ЛСГ. Насамперед розглянемо номінативний статус досліджуваних номінацій (таблиця 1).

Аналіз номінативного статусу англomовних назв зачісок та ін. показав, що 34 % від загальної кількості найменувань (90 номінативних одиниць) належать до простих непохідних слів, прикладами яких є такі номінації: *fringe*, *braid*.

Таблиця 1

**Номінативний статус
англомовних номінацій, які вербалізують концепт HAIR**

номінативні групи	кількість номінацій	
	номінативні одиниці	%
Прості непохідні слова	90	34
Композити	15	6
Складені назви	160	60
У цілому	265	100

Менш чисельною є група, яка налічує 15 номінативних одиниць (6 %), які є композитами, тобто номінативними одиницями, цільнооформленими графічно та лексико-граматично, які мають дві чи більше онемасіологічні ознаки (твірні основи чи корені), наприклад: *flattop*, *fishtail*.

Останньою і найбільшою за чисельністю є група, яка містить 160 номінацій (або 60 % від загальної кількості вибірки), що є складеними назвами, наприклад: *Asian bob*, *French braid*, *comb over*. Домінуюче положення цієї групи складених найменувань можна пояснити, зокрема, великою поширеністю гіперо-гіпонімічних відношень між досліджуваними номінаціями. Так, переважна більшість складених назв містить як опорний компонент номінацію-гіперонім та пропозиційний кваліфікатор – лексичну одиницю, яка специфікує значення всієї складеної номінації, роблячи її гіпонімом.

Проведений аналіз даних про походження назв номінативних одиниць, які вербалізують концепт HAIR, уможливив виділення декількох ознак, що покладені в основу відповідних найменувань.

Розглянемо, насамперед, внутрішню форму номінативної одиниці *hair*:

“Old English *hær* «*hair, a hair*,» from Proto-Germanic **khæran* (cognates: Old Saxon, Old Norse, Old High German *har*, Old Frisian *her*, Dutch and German *haar* «*hair*»), perhaps from PIE **ghers-* «*to stand out, to bristle, rise to a point*» (cognates: Lithuanian *serys* «*bristle*» [15].

Як бачимо, в основу даної номінації покладена як анатомічна особливість волосся – це те, що ніби «стирчить» з людського тіла, а також його природна захисна функція – підніматися як реакція на емоційний стан страху.

За характером ознак, що визначають внутрішню форму номінації, виділяємо два типи номінації досліджуваних одиниць – *кваліфікативний* (на основі зовнішнього вигляду – форми) й *релятивний* (за місцем та носіями зачіски, за винахідником, а також за інструментами, які використовуються/лися для створення зачіски), причому домінуюче положення займає перший. Наприклад: “*asymmetric cut is a haircut in which the hair is cut in such*

a way that the hair does not have left-right symmetry and one side is cut or appears to be longer than the other» [16].

Досить продуктивним принципом творення англомовних номінацій зачісок є аналогізація ознак реципієнтної зони ЗАЧІСКА та донорських зон ТВАРИНА, АРТЕФАКТ, РОСЛИНА на основі схожості форми.

Назва популярної зачіски кінський хвіст також є прикладом метафоричного переносу значення:

*“To make a **ponytail**, some, most or all of the hair on the head is pulled away from the face, gathered and secured at the back of the head with a hair tie, clip, or other similar device and allowed to hang freely from that point. It gets its name from its resemblance to the undocked tail of a horse or pony. Ponytails are most commonly gathered at the middle of the back of the head, or the base of the neck» [16].*

Найпопулярніший різновид бороди – еспаньйола – отримала свою назву в англійській мові завдяки своїй схожості з борідкою козла:

*“A **goatee** is a style of facial hair incorporating hair on a man’s chin but not his cheeks. The exact nature of the style has varied according to time and culture. Until the late 20th century, the term goatee was used to refer solely to a beard formed by a tuft of hair on the chin—as on the chin of a goat, hence the term ‘goatee’. By the 1990s, the word had become an umbrella term used to refer to any facial hair style incorporating hair on the chin but not the cheeks” [14].*

Ще один різновид зачіски отримав свою назву за схожістю із бджолиним вуликом.

*“**Beehive** is a woman’s hairstyle in which long hair is piled up in a conical shape on the top of the head and slightly backwards pointing, giving some resemblance to the shape of a traditional beehive» [14].*

Поряд із цим терміном функціонує ще одна номінація цього В-52, що в свою чергу репрезентує модель метафоризації АРТЕФАКТ – ЗАЧІСКА:

“It is also known as the B-52 due to a resemblance to the distinctive nose of the Boeing B-52 airplane» [16].

Форма зачісок є також основою аналогізації даної реципієнтної зони із донорською зоною РОСЛИНА. Так, наприклад, назва наступної зачіски вмотивована схожістю з зернами кукурудзи в першому варіанті або тростником в другому:

*“**Cornrows**, also known as **canerows** in the Caribbean, are a traditional African style of hair grooming where the hair is braided very close to the scalp, using an underhand, upward motion to produce a continuous, raised row» [17].*

До другого типу мотивації номінації зачісок, а саме: релятивного відносимо ті номінативні одиниці, які вмотивовані носіями відповідних зачісок, місцем виникнення чи поширення зачіски або ж інструментами чи способом їх створення. Наприклад:

«Afro is a big hair hairstyle, featured heavily in Afro-American culture, popular through the 1970s in the United States of America» [16].

Першими носіями короткої чоловічої стрижки були члени команд гребців з відомих американських університетів, що й знайшло відображення у

відповідній номінації:

*“The term, originally **crew haircut**, was most likely coined to describe the hairstyles worn by members of Harvard, Yale, Princeton, Cornell and other university crew teams, which were short to keep the hair from being blown into the face of the rower as the boat races down the course opposite the direction the rower is seated with both hands on the oars, making it impossible to brush the hair out of the face» [17].*

У 18 столітті популярною була зачіска помпадур, названа на честь коханки французького короля, яка першою почала її носити:

*«**Pompadour** refers to a hairstyle which is named for Madame de Pompadour (1721-1764), mistress of King Louis XV. Although there are numerous variations of the style for both women and men, the basic concept is hair swept upwards from the face and worn high over the forehead, and sometimes upswept around the sides and back as well» [16].*

Надзвичайно популярний американський ситком «Друзі» здобув не лише мільйони прихильників у всьому світі, але й став джерелом ще однієї номінації зачіски за ім'ям однієї із головних героїнь:

*“the **Rachel** – a square-layered haircut popularized by Jennifer Aniston as Rachel Green on the Friends sitcom. Named after the character, the «Rachel» refers to a bouncy layered shag inspired by the way in which Aniston wore her hair on Friends between 1994 and 1996, during the first and second seasons of the series. The «Rachel» immediately became popular among women, launching an international hair trend. The popularity of the «Rachel» coincided with the popularity of Friends during the mid-to-late-1990s. Marie Claire estimates that 11 million women donned the hairstyle throughout the decade» [16].*

Таким чином, мотиватором англomовних номінацій зачісок слугують як власні імена історичних осіб або ж вигаданих персонажів, так і назви етнічних чи професійних груп людей.

Наступну за чисельністю підгрупу релятивної мотивації складають назви, що утворилися за назвою інструментів або способу створення тієї чи іншої зачіски. Серед прикладів наведемо, зокрема, етимологію англomовних назв коси:

*“**plait** – c. 1400, «a fold, a crease,» from Anglo-French pleit, Old French ploīt, earlier pleit, «fold, manner of folding,» from Latin plicatus, past participle of plicare»to lay, fold, twist». Meaning «interlaced strands of hair, ribbon, etc.» is from 1520s, perhaps from plait (v.).» [15];*

*“**braid** (n.) meaning «anything plaited or entwined» (especially hair) is from 1520s. from braid (v.) «to plait, knit, weave, twist together,» c. 1200, breidan, from Old English bregdan «to move quickly, pull, shake, swing, throw (in wrestling), draw (a sword); bend, weave, knit, join together; change color, vary; scheme, feign, pretend» (class III strong verb, past tense brægd, past participle brogden), from Proto-Germanic *bregthan «make sudden jerky movements from side to side» from PIE root *bherek- «to gleam, flash» (compare Sanskrit bhrasate»flames, blazes, shines»). In English the verb survives only in the narrow definition of «plait hair.» Related: Braided; braiding» [12].*

Як бачимо, обидві номінативні одиниці походять від дієслова з одним значенням – плести, але з різних мов: *plait* – з французької, тоді як *braid* – слово власне англійського походження.

Цікавим прикладом релятивної мотивації цієї підгрупи є наступна номінація зачіски:

“buzz cut is any of a variety of short hairstyles usually designed with electric clippers» [16].

Вона утворена за допомогою звуконаслідування роботи електричної машинки, за допомогою якої ця зачіска створюється.

Остання з трьох підгруп релятивної номінації представлена номінативними одиницями, які утворені за місцем виникнення тієї чи іншої зачіски або за місцем її поширеності. Таким чином вмотивована назва наступного різновиду каре:

“Asian bob: cut at the neckline, bobbed up around the edge» [16].

Наступні приклади вмотивовані назвами престижних учбових закладів Америки, в яких набула популярності коротка чоловіча стрижка:

“An Ivy League, also known as a Harvard Clip or Princeton, is a type of crew cut in which the hair on the top of the head is long enough to style with a side part ” [16].

Як показав наш аналіз, деякі типи волосся на обличчі мають декілька синонімічних назв, одна з яких ґрунтується на зовнішньому вигляді, а інша – на відношенні до певної відомої людини:

«The chin curtain beard (also called a Donegal or Lincoln) is a particular style of facial hair that grows along the jaw line and covers the chin completely. This style of facial hair was made famous by individuals such as Abraham Lincoln” [16].

Таким чином, проведений аналіз типів мотивації англійських номінативних одиниць, які вербалізують концепт *HAIR*, показав, що в основі переважної більшості з них знаходиться така ознака як *форма* зачіски / вусів / бороди, що підкреслює важливість зорового аналізатора при концептуалізації відповідних об'єктів.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізові особливостей вербалізації досліджуваного концепту в англійському мовленні.

Список літератури

1. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н.Н. Болдырев. – Тамбов: Издательство Тамбовского университета, 2000. – 123 с.
2. Колегаева І.М. Що нам показує картина світу: людський чинник ономазіологічних процесів // Наукові записки НаУКМА. – Том 164. Філологічні науки (Мовознавство) – 2014. – С.8–11.
3. Колегаева І.М., Загребельная Н.В. ПЕРЕДВИЖЕНИЕ по ВОДЕ как смыслообразующий признак англоязычного ЛСП «Водное транспортное средство» // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. – № 3. – Частина 2, 2011. – С.144-150.
4. Кочерган М.П. Мовознавство на сучасному етапі / М.П. Кочерган // Дивослово. – 2003. – №5. – С. 24-29.
5. Пименов Е.А. Когнитивная лингвистика на современном этапе / Е.А. Пименов, М.В. Пименова // Международный конгресс по когнитивной лингвистике: Сб. мат.-лов. 26-28 сентября 2006 года. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р. Державина, 2006. – С. 70-72.

6. Пименова М.В. Методология концептуальных исследований / М.В. Пименова // Вестник Кемеровского государственного университета. Сер. Филология. – Кемерово, 2002. – Вып. 4 (12). – С. 100-105.
7. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике. Издание третье, стереотипное / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Издательство „Истоки“, 2003. – 170 с.
8. Попова З.Д. Семантико-когнитивный подход как направление когнитивной лингвистики / З.Д. Попова, И.А. Стернин // *Vitainlingua*: К юбилею профессора С.Г. Воркачева: Сборник статей / отв. ред. В.И. Карасик. – Краснодар: Атриум, 2007. – С. 171-180.
9. Шевченко И.С. Подходы к анализу концепта в современной когнитивной лингвистике / И.С. Шевченко // *Вісник ХНУ*. – 2006. – №725. – С. 192-195.
10. Краткий словарь когнитивных терминов / Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. – М.: Филологический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова, 1996. – 248 с.
11. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
12. Online Etymology Dictionary – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etymonline.com>
13. Oxford English Reference Dictionary. – Second Edition. – Oxford – New York, 1996. – 1765 p.
14. Sherrow V. Encyclopedia of hair: a cultural history/ - Westport, Conn.: greenwood Press, 2006. – 450 p.
15. Skeat W.W. An Etymological Dictionary of the English Language. – Oxford: Oxford University Press, 1956. – 780 p.
16. Hair – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_hairstyles
17. The Hairstyler – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thehairstyler.com>

References

1. Boldyrev, N.N. (2000). Kognitivnaja semantika: Kurs lekcij po anglijskoj filologii. Tambov: Izdatel'stvo Tambovskogo universiteta.
2. Kolegaeva, I.M. (2014). Scho nam pokazue kartina svitu: ljuds'kij chinnik onomasiologichnih procesiv. In *Naukovi zapiski NaUKMA*. (164). Filologichni nauki (Movoznavstvo), 8–11.
3. Kolegaeva, I.M., Zagrebel'naja, N.V. (2011). PEREDVIZHENIE po VODE kak smysloobrazujushhij priznak anglojazychnogo LSP «Vodnoe transportnoe sredstvo». In *Naukovij visnik Volins'kogo nacional'nogo universitetu imeni Lesi Ukrainki*. Filologichni nauki. Movoznavstvo. (3), 144-150.
4. Kochergan, M.P. (2003). Movoznavstvo na suchasnomu etapi. In *Divoslovo*. (5), 24-29.
5. Pimenov, E.A. (2006). Kognitivnaja lingvistika na sovremennom jetape. In *Mezhdunarodnyj kongress po kognitivnoj lingvistike*. Tambov: Izd-vo TGU im. G.R. Derzhavina, 70-72.
6. Pimenova, M.V. (2002). Metodologija konceptual'nyh issledovanij. In *Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta*. Ser. Filologija. Kemerovo. Vyp. 4 (12), 100-105.
7. Popova, Z.D., Sternin, I.A. (2003). Oчерки по когнитивной лингвистике. Издание tret'e, stereotipnoe. Voronezh: Izdatel'stvo „Istoki“.
8. Popova, Z.D., Sternin I.A. (2007). Semantiko-kognitivnyj podhod kak napravlenie kognitivnoj lingvistiki. In *Vitainlingua*: K jubileju professora S.G. Vorkacheva: Sbornik statej / отв. ред. V.I. Karasik. Krasnodar: Atrium, 171-180.
9. Shevchenko, I.S. (2006). Podhody k analizu koncepta v sovremennoj kognitivnoj lingvistike. In *Visnik HNU*. (725), 192-195.
10. *Kratkij slovar' kognitivnyh terminov* (1996). M.: Filologicheskij fakul'tet MGU im. M.V. Lomonosova.
11. Selivanova, O. (2006). Suchasna lingvistika: terminologichna enciklopedija. Poltava: Dovkillja-K.
12. Online Etymology Dictionary – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.etymonline.com>
13. Oxford English Reference Dictionary (1996). – Second Edition. – Oxford – New York.
14. Sherrow, V (2006). Encyclopedia of hair: a cultural history - Westport, Conn.: Greenwood Press.

15. Skeat, W.W. (1956). An Etymological Dictionary of the English Language. – Oxford: Oxford University Press.
16. Hair – [Electronic resource]. – Mode of access: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_hairstyles
17. The Hairstyler – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.thehairstyler.com>

Стаття надійшла до редакції 20.03.2016 р.